

УДК 159.922.76:316.772.2

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9\(55\)-1254-1265](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9(55)-1254-1265)

**Душка Алла Луківна** доктор психологічних наук, професор кафедри психології, Міністерство освіти і науки України, Мелітопольський Державний Педагогічний Університет імені Богдана Хмельницького, <http://orcid.org/0000-0003-0805-7813>

**Омельченко Ірина Миколаївна** доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

**Кобильченко Вадим Володимирович** доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-7717-5090>

## **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДАТНОСТІ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

**Анотація.** Проблема порушення спілкування в дітей усе більше хвилює психологів, спеціальних педагогів не лише в Україні, а й у світі загалом. Комунікацію та здатність до неї можна визначити як засіб формування людської особистості, адже лише в процесі взаємодії з іншими людьми відбувається соціалізація індивіда та розвиток його здібностей. Комунікація є органічною духовною потребою людини, ізоляція від суспільства призводить до важких психічних травм. Навіть саме існування будь-яких людських спільнот – від малих груп до держав – можливе лише за наявності такого феномену, як комунікація. Саме з порушенням комунікації пов'язують як ніколи актуальну на сьогодні проблему дитячого аутизму та розладів аутичного спектра в дітей. Порушення спілкування в дітей проявляється у відсутності здатності до комунікативної взаємодії, а саме в неготовності дитини взаємодіяти соціально прийнятним чином із членами своєї родини й оточенням.

Комунікативний розвиток особистості тривалий, складний і динамічний процес, який характеризується своєрідними особливостями на кожному віковому етапі.

У статті детально проаналізовано порушення комунікативної сфери при розладах аутистичного спектру (РАС) та встановлено, що у дітей з РАС спостерігається значна затримка у формуванні невербальних засобів спілкування, а

також мовленнєвого розвитку, що проявляється системним недорозвитком усіх його складових.

У статті розглянуто, що діти з порушеннями спілкування часто змушені навчатися індивідуально чи дистанційно через проблеми з інтегруванням у колектив, що додатково поглиблює ізоляцію дитини й родини. Нерідко подібні порушення спілкування розглядаються виключно як один із проявів РАС, й, відповідно, їхня корекція підпорядковується прийнятим системам роботи з такими дітьми. Однак існує багато прикладів того, що частина дітей із розладами спілкування не має інших симптомів, характерних для порушень аутичного спектра. Водночас слід зазначити, що в усіх випадках порушень спілкування сама по собі корекція цих порушень здатна значно поліпшити стан дитини.

На основі аналізу сучасної психологічної літератури автори статті доводять що попри численні дослідження вітчизняних та закордонних фахівців на сьогодні не існує однозначно сприйнятого всіма науковцями та практиками пояснення причин блокування розвитку комунікативної взаємодії в дітей, яке призводить до порушень спілкування. До того ж тенденція до зведення проявів порушення спілкування виключно до проблеми РАС призводить до певного звуження поля вивчення цього явища, оскільки зосередження на «біологічному» боці питання автоматично зменшує можливості залучення психологічних методів до аналізу феномену відмови дитини від спілкування. Хоча вивчення біологічних причин виникнення РАС ведеться вже доволі тривалий час, проте й досі дослідники не дійшли одностайного висновку щодо вроджених механізмів, здатних спровокувати визначені порушення спілкування та комунікативної взаємодії в дітей. Останніми роками все більше дослідників порушень спілкування в дітей доходять висновку, що крім біологічних існують й інші причини появи зазначених розладів, відзначаючи роль оточення (значущих дорослих) у процесах, що сприяють як загостренню проявів блокування комунікативної взаємодії, так і абілітації та реабілітації дітей із порушеннями спілкування.

Автори наголошують, що роль впливу найближчих дорослих на розвиток дитини, закладення в неї базових норм соціально прийнятної поведінки й комунікативної взаємодії, а також мотивації до комунікативної взаємодії та спілкування залишається недостатньо науково обґрунтованим. За наявності численних практичних методів і підходів психолого-педагогічної корекційної роботи з дітьми, спрямованих на формування мотивації до спілкування та комунікативної взаємодії теперішні теоретичні пояснення цих методів не дають вичерпного тлумачення психологічних чинників формування такої мотивації.

**Ключові слова:** розлади аутистичного спектру (РАС), порушення комунікативної сфери, комунікативна взаємодія, корекція порушень спілкування, інклюзія, дошкільники.

**Dushka Alla Lukivna** Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology, Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky of the Ministry of Education and Science of Ukraine, <http://orcid.org/0000-0003-0805-7813>

**Omelchenko Iryna Mykolayivna** Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Chief Researcher of the Department of Psychological and Pedagogical Support for Children with Special Needs, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

**Kobylchenko Vadym Volodymyrovych** Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Chief Researcher of the Department of Education of Children with Sensory Developmental Disorders, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-7717-5090>

## **PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE ABILITY FOR COMMUNICATIVE INTERACTION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS**

**Abstract.** The problem of communication disorders in children is increasingly concerning psychologists and special educators not only in Ukraine but also worldwide. Communication and the ability to communicate can be defined as a means of shaping human personality, since only through interaction with others does socialization and the development of abilities take place. Communication is an essential spiritual need of a person, while isolation from society leads to severe psychological trauma. The very existence of any human community – from small groups to states – is possible only due to the phenomenon of communication. Communication disorders are directly linked to the urgent problem of childhood autism and autism spectrum disorders (ASD). Such disorders manifest as an inability for communicative interaction, namely the child's unwillingness or inability to interact in a socially acceptable way with family members and others.

Communicative development of personality is a lengthy, complex, and dynamic process, characterized by specific features at each age stage. The article provides a detailed analysis of communication disorders in ASD and establishes that children with ASD experience significant delays in the development of nonverbal means of communication as well as speech development, which manifests in systemic underdevelopment of all its components.

It is emphasized that children with communication impairments often have to study individually or remotely due to difficulties integrating into groups, which deepens the isolation of the child and family. Frequently, such communication

disorders are regarded merely as one of the manifestations of ASD, and their correction follows accepted systems of working with such children. However, there are many cases where children with communication disorders do not exhibit other symptoms typical of ASD. At the same time, it should be noted that in all cases of communication disorders, targeted correction of these impairments alone can significantly improve the child's condition.

Based on an analysis of contemporary psychological literature, the authors argue that despite numerous studies by domestic and foreign specialists, there is still no universally accepted explanation for the causes of blocked communicative interaction development in children leading to communication disorders. Moreover, the tendency to reduce communication impairments exclusively to ASD narrows the field of study of this phenomenon, as focusing solely on the "biological" aspect of the issue limits the use of psychological methods in analyzing the child's refusal to communicate. Although the study of biological causes of ASD has been ongoing for a long time, researchers have not yet reached a consensus regarding innate mechanisms that may provoke specific communication and interaction disorders in children. In recent years, more researchers have concluded that besides biological factors, environmental influences (primarily significant adults) also play a role in both intensifying communicative interaction impairments and facilitating habilitation and rehabilitation of children with communication disorders.

The authors stress that the role of significant adults in shaping a child's development, instilling basic norms of socially acceptable behavior and communicative interaction, as well as motivating them toward communication, remains insufficiently studied. While numerous practical methods and psychopedagogical approaches exist to develop children's motivation for communication and interaction, current theoretical explanations of these methods do not provide an exhaustive account of the psychological factors shaping such motivation.

**Keywords:** autism spectrum disorders (ASD), communication disorders, communicative interaction, correction of communication impairments, inclusion, preschool children.

**Постановка проблеми.** За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, розлад аутистичного спектру (далі РАС) є в однієї людини з 68. У світі проживає понад 70 млн. людей з РАС і їх кількість має стійку динаміку до збільшення у всьому світі. Існує багато можливих пояснень цього росту, включно з розвитком інформаційних технологій, розширення діагностичних критеріїв тощо.

Комунікативний розвиток особистості тривалий, складний і динамічний процес, який характеризується своєрідними особливостями на кожному віковому етапі. Порушення комунікативної сфери при розладах аутистичного спектру є різноманітними. У дітей з РАС спостерігається значна затримка у формуванні невербальних засобів спілкування, а також мовленнєвого розвитку,



що проявляється системним недорозвитком усіх його складових. Особливості розвитку мовлення та комунікації дітей з РАС досліджували багато науковців, зокрема: Н. Базима, І. Дмитрієва, І. Логвінова, К. Островська, Л. Рибченко, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін.

Становлення мовлення дітей із РАС відбувається специфічно і має низку особливостей: варіативність та нерівномірність мовленнєвого розвитку, недостатнє розуміння зверненого мовлення, використання ехолалій, наявність неологізмів, перестановка займенників, використання незвичайної інтонації, відсутність зверненого висловлювання до співрозмовника з метою комунікації. Зазначені особливості розвитку невербальної та вербальної комунікації надзвичайно ускладнюють взаємодію дитини з оточуючими.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Розлади аутистичного спектру – це група психічних розладів, що характеризуються порушеннями соціальної взаємодії та спілкування – процесу спілкування та передачі іншим людям, інформації. У різних дітей порушення виражені різною мірою, при цьому вони можуть супроводжуватися або не супроводжуватися порушеннями мовного та інтелектуального розвитку. Перші ознаки РАС відзначаються в дитинстві або ранньому дитинстві, порушення соціального функціонування і поведінкових особливостей зберігаються впродовж усього життя. В Україні і за кордоном є знані вчені які займаються дослідженнями розладів аутистичного спектру, та які зробили важливий науковий внесок в розкритті цієї гострої проблеми суспільства, а саме: В. Тарасун, Ю. Товкас, М. Шеремет, Д. Шульженко, M. Rutter, S. Myers, C. Johnson, S. Baron-Kohen та багато інших. Вони, спрямували увагу суспільства до труднощів спілкування цієї категорії дітей з іншими людьми, проблеми вираження емоцій і почуттів та ін.

**Мета статті** – теоретично обґрунтувати вплив емоційного стану на розвиток комунікативної взаємодії дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) дошкільного віку та особливостей комунікативних навичок у дітей з РАС.

**Виклад основного матеріалу.** Розлад аутистичного спектру (РАС) є досить поширеною проблемою дитинства і характеризується порушенням розвитку комунікативних і соціальних навичок. Поширеними є афективні проблеми та труднощі у встановленні активних стосунків із середовищем, що динамічно змінюється, установка постійного перебування в середовищі, стереотипна поведінка дітей [12]. Виникнення РАС впливає на характер і динаміку порушення психічного розвитку дитини, визначає супутні труднощі, впливає на прогноз соціального розвитку. Однак ступінь порушення (викривлення) інтелектуального розвитку при цьому розладі може варіюватися в широких межах. Водночас у багатьох дітей діагностують інтелектуальну недостатність легкого або середнього ступеня. Розлади аутистичного спектру також зустрічаються у дітей, інтелектуальний розвиток яких вважається нормальним або високим. Досить часто, діти з важким аутизмом демонструють вибірккову обдарованість.

За ступенем вираженості аутичних проблем і ступенем порушення (спотворення) психічного розвитку виділяють чотири групи дітей, що відрізняються цілісними системними характеристиками поведінки [13, 14, 23]:

- характером вибірковості у взаємодії з оточуючими;
- можливостями довільної організації поведінки та діяльності;
- можливі форми соціальних контактів, методи ауто стимуляції;
- рівень психомовного розвитку.

На основі даних, зібраних різними дослідниками, можемо виділити низку механізмів психічних розладів у дітей з РАС, які перешкоджають їх нормальному психічному розвитку. Серед цих розладів автори виділяють [3, 5, 14]:

- дефіцит розумової діяльності дитини;
- порушення інстинктивної сфери;
- порушення сенсомоторних функцій;
- порушення моторики, мови, мовлення і комунікації.

У дослідженнях особливостей мислення молодших школярів з РАС, виявлено домінування сприймальних узагальнень, незважаючи на відносно високий рівень розвитку понятійного мислення. Автори пояснюють це явище затримкою розвитку соціального досвіду дитини [13, 19]. Вченими виділено чотири групи дітей з розладами аутистичного спектру в залежності від ступеня порушення взаємодії із зовнішнім середовищем [22, 23]:

1. Діти першої групи характеризуються найглибшою афективною патологією, їх поведінка польова, вони німі, не тільки не знають форм контакту, але й не мають у них потреби. Вони майже не мають навичок самообслуговування. Такі діти мають найгірший прогноз розвитку, потребують постійного догляду. Діти цієї групи в ранньому віці відчують виражений розлад діяльності, дискомфорт. Виявляють занепокоєння, виражений нестійкий сон. Аутизм у дітей цієї групи максимально глибокий, він проявляється як повна відстороненість від того, що відбувається навколо. У зв'язку з цим автори виділяють відстороненість від зовнішнього середовища як провідний патоген.

2. Для дітей другої групи характерна більш цілеспрямована поведінка. Вони можуть спонтанно виробити найпростіші стереотипні реакції та мовні кліше. Ця група має кращий прогноз, ніж попередня. При розумній тривалій корекції вони можуть оволодіти навичками самообслуговування та початкової освіти. Провідним патопсихологічним синдромом у цієї групи дітей є неприйняття навколишньої дійсності.

3. Діти третьої групи відрізняються великою довільністю в поведінці. Від дітей першої та другої груп вони відрізняються більш складною формою афективного захисту, яка проявляється у формуванні патологічних потягів, у компенсаторних фантазіях. Діти цієї групи мають високорозвинений мовленнєвий розвиток. Провідним патопсихологічним синдромом у них є заміщення опору афективній патології.

4. Для дітей четвертої групи характерний менш глибокий аутистичний бар'єр, менша патологія афективної та сенсорної сфер. У них на перший план

виходять неврозоподібні розлади, це виражається в прояві загальмованості, сором'язливості, тривожності, особливо при контакті з людьми. Основний патопсихологічний синдром у них проявляється в підвищеній вразливості при взаємодії з оточуючими. У дітей цієї групи сформована менш виразне мовлення, формуються навички самообслуговування.

Вивченням особливостей комунікативних навичок у дітей з РАС займалися такі вчені, як І. Дмитрієва, С. Конопляста, І. Логвінова, В. Нечипоренко, О. Романчук, М. Рождественська, В. Тарасун та ін. описуючи поведінку таких дітей, наголошували що практично для всіх дітей характерне нерівномірне (асинхронне) дозрівання і труднощі психічного розвитку – пізнавальної, в тому числі мовленнєвої, емоційно-вольової.

Значна частина дітей з РАС шкільного віку володіє мовленням (в різному ступені та якості). Розмовне мовлення, зазвичай має різні рівні якості – воно формальне, механічне, промовляється монотонним, незвичайним голосом та інтонацією. Діти з РАС можуть сильно відрізнятися – одні можуть бути невербальними і практично некоммунікбельними, а інші – розмовними і активними. Проте відмінності в розумінні семантики можуть залишатися досить суттєвими. Багато дітей з розладами аутистичного спектру, у тому числі невербальних, розуміють письмову мову краще, ніж розмовну.

Діти з РАС мають широкий спектр мовних і мовленнєвих розладів. Багато дітей мають ехолалію (ехолалічне мовлення) – мова, що регулюється правою півкулею. Вона насправді не аналізується на предмет її значення, лише зберігається в пам'яті, а потім відтворюється. Ехолалія – форма спілкування, «шлях» до більш коректної форми використання мови і це не частина мови, яку слід «вимкнути», як передбачалося раніше, а форма мови, яка має сполучну функцію [28]. Існує велика різноманітність ехолалій, розподілених за комунікативною спрямованістю. У дітей з розладами аутистичного спектру «власна мова» і мовлення фоормуються значно пізніше. Водночас продовжують розвиватися їх артикуляційні рухи та механічна пам'ять на букви. Потім настає час, коли вони можуть повторювати довгі речення та комбінації речень, що також вимагає більш просунутих артикуляційних навичок, ніж у дітей з нормативним розвитком на етапі розвитку мовлення з ехолаліями [22]. Отже, як бачимо, діти з РАС часто механічно вимовляють слова, не розуміючи їх значення. Основні симптоми затримки і спотворення мовленнєвого розвитку відрізняються в залежності від групи аутизму.

Основні дослідники, які займалися підходами до корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектру були: Н. Базима, І. Логвінова, Л. Рибченко, В. Тарасун, Д. Шульженко. Особливістю корекційної роботи з невербальними дітьми в цілому є її довготривалість (протягом усього дошкільного дитинства). Тому психологу, який працює з дітьми, які тривалий час не розмовляють, необхідна методика обстеження та мовленнєва карта, яка дозволить комплексно обстежити мовлення дітей дошкільного віку на різних



етапах корекційного логопедичного впливу. На сьогоднішній день перелік корекційно-розвиваючих методик і програм, що дозволяють комплексно підійти до проблем комунікативного мовлення дітей з розладами аутистичного спектру порівняно невеликий. Вивчення комунікативного мовлення дітей з розладами аутистичного спектру можна проводити у формі дидактичних ігор, вправ на основі наочного матеріалу (картинки, іграшки, піктограми, картки з друкованими словами). Необхідний наочний матеріал. Робота з розвитку комунікативного мовлення дітей з розладами аутистичного спектру в більшості випадків має позитивну динаміку: діти починають використовувати вербальні засоби спілкування і переходять на більш високий рівень мовного розвитку. Наявні в арсеналі фахівців методики психолого-логопедичного обстеження дітей практично не містять такого напрямку, як вивчення навичок невербального спілкування. У дітей, які не говорять, існує значний розрив між імпресивним і експресивним мовленням. Методика психологічного обстеження дітей з РАС включає вивчення навичок альтернативного спілкування з використанням невербальних засобів: спілкування, жестів, графічної мови – піктограм, глобального читання. Вивчення комунікативного мовлення дітей з розладами аутистичного спектру здійснюється за такими напрямками:

- вивчення анамнезу, динаміки мовленнєвого розвитку в ранньому віці;
- збір інформації про поведінку дитини в школі;
- вивчення всіх компонентів мовлення;
- перевірка вміння використовувати невербальні засоби спілкування (альтернативні засоби спілкування).

Дослідниця І. Логвінова [8] на основі даних про особливості невербального компонента комунікативної діяльності дітей із РАС дошкільного віку виділила психолого-педагогічні умови для ефективного формування невербальних засобів комунікативної діяльності:

- якісна присутність дорослого, як партнера, що вибудовує комунікативний простір у межах безпечного розвивального середовища і забезпечує ігровий контекст спілкування;
- цілеспрямована підтримка будь-якої невербальної поведінкової активності дитини з РАС;
- активне усвідомлення комунікативних ролей, присутності себе та іншого;
- врахування специфічних характеристик аутизму та впливу порушення сенсорної інтеграції на комунікативну спрямованість дітей із РАС;
- послідовність формування і закріплення цілеспрямованих комунікативних дій, тобто жестової репрезентації;
- організація ситуацій успіху у взаємодії дитини з РАС з іншими;
- розширення меж комунікативної взаємодії від непрямого невербального контакту в межах діади до цілеспрямованої парної комунікації і групової взаємодії;



- моделювання стабільних, передбачуваних, повторюваних комунікативних ситуацій із поступовим переходом до більш творчих, нових;
- активізація наслідувальної поведінки;
- розвиток ігрової діяльності.

**Висновки.** У дітей з розладами аутистичного спектру спостерігається значна затримка у формуванні комунікативних навичок. Серед особливостей комунікативного розвитку дітей з РАС виділяють недостатність невербальної комунікації та розуміння зверненого мовлення, відсутність звернення висловлювання до співрозмовника з метою комунікації та ін.

**Перспективи подальшої розробки проблеми** полягають у розробці рекомендацій щодо покращення формування невербальних засобів комунікативної діяльності дітей з РАС.

### *Література:*

1. Аль-Мряят О.Б. Корекційно-превентивна допомога дітям з аутизмом: види, проблеми, перспективи. «Логопедія». Науковометодичний журнал/ за ред. М.К. Шеремет. Київ: ДІА, 2018. №12. С. С.3-8.
2. Базима Н.В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Нац. пед. унт ім. М. Драгоманова. Київ, 2014. 21 с.
3. Беленька Г.І. На шляху до подолання раннього дитячого аутизму // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. за ред. І. Єрмакова. К., 2000. С. 255–260.
4. Бондаренко Р.М. Професійна готовність психолога до роботи з дітьми аутистичного спектру як основний фактор ефективності корекційно-реабілітаційної роботи. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія. Зб. Наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. № 25. С. 258 - 266.
5. Гаврилова Н.С., Константинів О.В., Гаврилов О.В. Діагностика рівня розвитку навички спілкування у дітей з розладами спектру аутизму (початковий етап). Актуальні питання корекційної освіти. 2021. Вип. 17. С. 54–75.
6. Дмитрієва І. В. Технології формування навичок грамоти у дітей з розладами аутистичного спектра. Одеса: 2019. С. 61-63.
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1989. 609 с.
8. Логвінова І.П. Особливості формування невербальних засобів комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку з розладами спектра аутизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук :19.00.08 «Спеціальна психологія». Нац. пед. ун-т ім. М. П.Драгоманова. Київ, 2011. 21 с.
9. Нечипоренко В.В. Підготовка фахівців для корекційної роботи з аутичними дітьми дошкільного віку. Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2020. №39. С.34-40.
10. Островська К.О. Психологічні основи формування соціальних компетенцій дітей з аутистичними порушеннями: автореф. дис. Доктора психол. наук, К. 2013. 44 с.
11. Рибченко Л. К. Організація корекційної роботи з дітьми з аутистичними проявами в світовій практиці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 189-193.
12. Рождественська М. В., Конопляста С. Ю. Ранній дитячий аутизм: навчальний посібник. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 69 с.

13. Романчук Олег. Розлади спектру аутизму в запитаннях і відповідях. Львів: Свічадо, 2001. 128 с.
14. Скрипник Т.В. Концепція навчання та розвитку дітей із розладами аутистичного спектра. Дефектологія науково-методичний журнал. 2013. № 2(66). С. 7–11.
15. Тарасун В.В. Напрями сучасних досліджень причин виникнення розладів аутичного спектра. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Вип. 32. Ч. 2. 2016. С. 154-160.
16. Тарасун В.В. Поради батькам дітей з аутизмом. Дошкільне виховання. 2020. №6. С. 28-34.
17. Тарасун В.В. Технології ранньої комплексної допомоги дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць. НПУ імені М.П. Драгоманова. 2019. Випуск 38. С. 146-152.
18. Ткач О.М. Особливості формування комунікативної навички у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2018. Вип. 11. С. 282–290.
19. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. Київ: Д. М. Кейдун, 2009. 385 с.
20. Шульженко Д.І. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом: монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, вид-во Хортицької національної академії, 2017. 444 с.
21. Цимбаленко О.О. Психологічні особливості формування здатності до комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями спілкування, дис.. на здоб. наук. ст.. канд.. псих. наук за спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2021. 301 с.
22. Щербата В., Ляховець Л., Горелько А. Корекція комунікативних навичок у дітей із розладом аутистичного спектру. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2018. Випуск 3. С. 165–172.
23. American Psychiatric Association Diagnostic criteria for 299.00Autistic Disorder. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 4th, text revision (DSM-IV-TR). 2000
24. Asperger H. Die Autistischen Psychopathen im Kindesalter. Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten. 1944. No. 117. P. 76–136.
25. Autism and family home movies: preliminary findings / Adrien J.L et al. Journal of Autism and Developmental Disorders. 1991. No. 21. P. 43–51.
26. Baron-Kohen S. Autism and Asperger Syndrome (The Facts) / Simon Baron-Kohen., 2008. 176 p..
27. Myers S. M, Johnson C. P, Council on Children with Disabilities. Management of children with autism spectrum disorders». Pediatrics 2007. 120 (5): 1162–82.DOI:10.1542/peds.2007-2362. PMID 17967921. Lay summary – AAP(2007-10-29)
28. Ostrovska K. O. Peculiarities of social competence in children with different autistic levels. Journal of Education, Culture and Society. Wroclaw, 2013. №1. P.133 – 147.

### References:

1. Al-Mrayat, O. B. (2018). Korektsiino-preventyvna dopomoha ditiam z autyzmom: vydy, problemy, perspektyvy [Correctional and preventive assistance to children with autism: types, problems, prospects]. *Logopediia. Naukovo-metodychnyi zhurnal* [Speech Therapy. Scientific and Methodological Journal], 12, 3–8. Kyiv: DIA. [in Ukrainian]
2. Bazyma, N. V. (2014). Formuvannia movlennievoi aktyvnosti u ditei z autystychnymy porushenniamy starshoho doshkilnoho viku [Development of speech activity in preschool children with autistic disorders] (Candidate dissertation abstract, National Pedagogical Dragomanov University). Kyiv. [in Ukrainian]

3. Bielenka, H. I. (2000). Na shliakhu do podolannia rannoho dytiachoho autyzmu [On the way to overcoming early childhood autism]. In I. Yermakov (Ed.), *Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo* [Steps to competence and integration into society]. Kyiv. [in Ukrainian]
4. Bondarenko, R. M. (2014). Profesiina hotovnist psykholoha do roboty z ditymy autystychnoho spektru yak osnovnyi faktor efektyvnosti korektsiino-rehabilitatsiinoi roboty [Professional readiness of a psychologist to work with children of the autistic spectrum as the main factor of effectiveness of correctional and rehabilitation work]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta psykholohiia* [Scientific Journal of Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Psychology], 25, 258–266. Kyiv: NPU. [in Ukrainian]
5. Havrylova, N. S., Konstantyniv, O. V., & Havrylov, O. V. (2021). Diahnostyka rivnia rozvytku navychky spilkuvannia u ditei z rozladamy spektru autyzmu (pochatkovyi etap) [Diagnosis of the level of communication skill development in children with autism spectrum disorders (initial stage)]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity* [Current Issues of Correctional Education], 17, 54–75. [in Ukrainian]
6. Dmytriieva, I. V. (2019). Tekhnolohii formuvannia navychok hramoty u ditei z rozladamy autystychnoho spektra [Technologies of literacy skill development in children with autism spectrum disorders]. Odesa, 61–63. [in Ukrainian]
7. Kostiuk, H. S. (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psykhični rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian]
8. Lohvinova, I. P. (2011). Osoblyvosti formuvannia neverbalnykh zasobiv komunikatyvnoi diialnosti u ditei doshkilnoho viku z rozladamy spektra autyzmu [Peculiarities of the formation of nonverbal means of communication in preschool children with autism spectrum disorders] (Candidate dissertation abstract, National Pedagogical Dragomanov University). Kyiv. [in Ukrainian]
9. Nechyporenko, V. V. (2020). Pidhotovka fakhivtsiv dlia korektsiinoi roboty z autychnymy ditymy doshkilnoho viku [Training of specialists for correctional work with preschool autistic children]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia* [Scientific Journal of Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology], 39, 34–40. [in Ukrainian]
10. Ostrovska, K. O. (2013). Psykholohichni osnovy formuvannia sotsialnykh kompetentsii ditei z autystychnymy porushenniamy [Psychological foundations of social competence formation in children with autistic disorders] (Doctoral dissertation abstract). Kyiv. [in Ukrainian]
11. Rybchenko, L. K. (2014). Orhanizatsiia korektsiinoi roboty z ditymy z autystychnymy proiavamy v svitovii praktytsi [Organization of correctional work with children with autistic manifestations in world practice]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia* [Scientific Journal of Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology], 28, 189–193. Kyiv: NPU. [in Ukrainian]
12. Rozhdestvenska, M. V., & Konopliasta, S. Yu. (2004). Rannii dytiachyi autyzm [Early childhood autism]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]
13. Romanchuk, O. (2001). Rozlady spektra autyzmu v zapytanniakh i vidpovidiakh [Autism spectrum disorders in questions and answers]. Lviv: Svichado. [in Ukrainian]
14. Skrypnyk, T. V. (2013). Kontseptsiiia navchannia ta rozvytku ditei iz rozladamy autystychnoho spektra [Concept of teaching and development of children with autism spectrum disorders]. *Defektolohiia. Naukovo-metodychnyi zhurnal* [Defectology. Scientific and Methodological Journal], 2(66), 7–11. [in Ukrainian]
15. Tarasun, V. V. (2016). Napriamy suchasnykh doslidzhen prychnyn vynyknennia rozladiv autystychnoho spektra [Directions of modern research on the causes of autism spectrum disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia* [Scientific Journal of Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology], 32(2), 154–160. [in Ukrainian]



16. Tarasun, V. V. (2020). Porady batkam ditei z autyzmom [Advice for parents of children with autism]. *Doshkilne vykhovannia* [Preschool Education], 6, 28–34. [in Ukrainian]
17. Tarasun, V. V. (2019). Tekhnologii rannoi kompleksnoi dopomohy ditiam pereddoshkilnoho viku z osoblyvostiamy v rozvytku [Technologies of early comprehensive assistance to pre-preschool children with developmental disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta psykholohiia* [Scientific Journal of Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Psychology], 38, 146–152. [in Ukrainian]
18. Tkach, O. M. (2018). Osoblyvosti formuvannia komunikativnoi navychky u ditei doshkilnoho viku z rozladamy spektra autyzmu [Peculiarities of communication skill formation in preschool children with autism spectrum disorders]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky* [Current Issues of Correctional Education. Pedagogical Sciences], 11, 282–290. [in Ukrainian]
19. Shulzhenko, D. I. (2009). Osnovy psykholohichnoi korektsii autystychnykh porushen u ditei [Fundamentals of psychological correction of autistic disorders in children]. Kyiv: D. M. Keidun. [in Ukrainian]
20. Shulzhenko, D. I. (2017). Osvitno-psykholohichna intehtratsiia (inkliuziia) ditei iz autyzmom [Educational and psychological integration (inclusion) of children with autism]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova; Khortytska National Academy. [in Ukrainian]
21. Tsymbalenko, O. O. (2021). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia zdatnosti do komunikativnoi vzaiemodii u ditei z porushenniamy spilkuvannia [Psychological features of the development of communicative interaction skills in children with communication disorders] (Candidate dissertation, G. S. Kostiuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine). Kyiv. [in Ukrainian]
22. Shcherbata, V., Liakhovets, L., & Horelko, A. (2018). Korektsiia komunikativnykh navychok u ditei iz rozladom autystychnoho spektra [Correction of communication skills in children with autism spectrum disorder]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky* [Bulletin of Lviv University. Series: Psychological Sciences], 3, 165–172. [in Ukrainian]
23. American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic criteria for 299.00 Autistic Disorder. Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text rev.). Washington, DC: Author. [in English]
24. Asperger, H. (1944). Die Autistischen Psychopathen im Kindesalter [The autistic psychopaths in childhood]. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 117, 76–136. [in German]
25. Adrien, J. L., et al. (1991). Autism and family home movies: Preliminary findings. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 21, 43–51. [in English]
26. Baron-Cohen, S. (2008). *Autism and Asperger Syndrome (The Facts)*. Oxford: Oxford University Press. [in English]
27. Myers, S. M., Johnson, C. P., & Council on Children with Disabilities. (2007). Management of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 120(5), 1162–1182. <https://doi.org/10.1542/peds.2007-2362> [in English]
28. Ostrovska, K. O. (2013). Peculiarities of social competence in children with different autistic levels. *Journal of Education, Culture and Society*, 1, 133–147. [in English]